

XIV ƏSRİN DİNİ-TƏSƏVVÜFİ ƏDƏBİYYATIN NÜMAYƏNDƏLƏRİ – AŞIQ PAŞA VƏ OĞLU ƏLVAN ÇƏLƏBİ – İSLAM MƏDƏNİYYƏTİ KONTEKSTİNDƏ

Dos.Nigar Qüdrət qızı İsmayılzadə
Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat fakültəsi,

Açar sözlər: türk ədəbiyyatı, təsəvvüf, təsəvvüf ədəbiyyatı, ilahi eşq

Key words: Turkish literature, sufism, sufi literature, devine love

Ключевые слова: Турецкая литература, суфизм, суфийская литература, божественная любовь

Təsəvvüf fikir həyatımızı, düşüncə həyatımızı meydana gətirən bir məktəbdir. Təsəvvüf İslami bir hadisə olub bu və ya digər dərəcədə sosial ədalətsizliyə, dini fanatizmə qarşı çevrilmiş, həmçinin tərki-dünyalığa əsaslanmaqla real həyatla zahirən bağlı olan fəlsəfi hərəkətdir.

Təsəvvüfün təfəkkür sisteminin ən mühüm ifadə vasitəsi ədəbiyyat olmuşdur. Müsəlmanlar arasında təsəvvüf hərəkəti inkişaf edib yayıldıqdan sonra bunun ədəbiyyatda da əks olması qaçınılmaz hal idi. İslamiyyət hər şey kimi, ədəbiyyat üzərində də şübhəsiz dərin bir təsir yaratmalıydı. İslam dininin qəbul etdiyi ədəbiyyat ilə təsəvvüf ədəbiyyatı eyni pillədədirlər. Təsəvvüf mənəvi, hiss, fikir və həyəcanları bəlli bir üslub və ədəb daxilində sətirlərə, misralara, sözə çevirmişdir (1, 2-3). Qovuşa bilmədiyi hər hansı bir şəxsə sətirlər vasitəsilə çataraq, sadəcə könlüllərə deyil, dərinlik və məzmun genişliyinə sahib olduğuna görə də ədəbiyyata böyük bir zənginlik vermişdir.

Təsəvvüf geniş mənada İslam mədəniyyətinin bütün sahələrində təzahür etdiyindən türk təsəvvüfü də orijinal ədəbiyyat olaraq ümumtürk mədəniyyətini zənginləşdirmişdir.

XII yüzildən Xoca Əhməd Yəsəvi ilə başlayan təsəvvüf ədəbiyyatı Fuad Köprülünün də yazdığı kimi monqol istilasından sonra Anadoluya köç edən Xorasan ərənlərinin fəaliyyətləri ilə XIII-XIV əsrlərdə böyük bir inkişaf yoluna qədəm qoydu. Anadoluda bu ədəbiyyatın ilk nümunələrini Orta Asiyadan gələn təsəvvüf əhli yazmış, daha sonralar *Aşıq Paşa*, *Gülşehri*, *Abdal Musa*, *Qayğusuz Abdal*, *Səid Əmrə* kimi sufi şairləri bu ədəbiyyatın əsas prinsiplərini işləyib hazırlamışlardır (6, 150-151).

Anadoluda Hacı Bəktəş Vəli, Yunus Əmrə, Mövlana Cəlaləddin Rumi, Əhməd Fakih ilə başlayan təkkə şeiri XIV-XVI yüzillərdə *Gülşehri*, *Aşıq Paşa*, *Abdal Musa*, *Qayğusuz Abdal*, *Əlvan Çələbi*, Hacı Bayram Vəli, Əşrəfoğlu Rumi, Əbdürrəhim Rumi, Kəmal Ümmi, Dədə Ömər Ruşəni, İbrahim Gülşəni, Əziz Mahmud Xudayi, Pir Sultan Abdal, Qul Himmət və b. kimi həm əruzda, həm də hecadada şeirlər yazan sənətkarlarla davam etmişdir.

Təbii ki, XIV yüzilin ən böyük təsəvvüf şairi babai təriqətinin qurucusu və babai üsyanının ideoloqu olan Əbül Bəka Şeyx Baba İlyasın nəvəsi Aşiq Paşadır (öl.1332). Aşiq Paşa Anadolu da türklərin çoxalmasında və xüsusən də İslam dininin yayılmasında mühüm rol oynamış bir ailədə 1277-ci ildə dünyaya gəlmişdir. A. Günşenin də yazdığı kimi onun atası Muhlis Paşa Səlcuqlu sultanı II Qiyasəddin Keyxosrovun 1243-cü ildə Kösədağ məğlubiyətindən sonra, Karamanoğullarından öncə eyni bölgədə iqtidarı ələ keçirmiş, hətta sonradan Karamanoğlu Mehmet bəyi taxta çıxartmış və onun 13 may 1277-ci ildə türkcəni dövlət dili halına gətirən məşhur fərmanının verilməsində mühüm rol oynamış şəxsdir. Bunu o dövrün qaynaqları da təsdiq etməkdədir (4, 9).

Aşiq Paşa özü “Qəribnamə”də təxəllüsü barədə yazır ki, ledün elmində xocası olan Xızır peyğəmbər ona Aşiq adını vermişdir:

Ol kığırdı bana Aşiq adını

Ol biraktı canuma işk dadını (2, 107).

Buradan aydın olur ki, Aşiq Paşa ilahi eşq şairidir. Onun həyatı, dünyagörüşü və əsərləri haqqında bizə qədər gəlib çatan əsas məlumatı oğlu Əlvən Çələbi şeirlə yazdığı “Mənəkibül kudsyyə fi mənəsibii-ünsiyyə” adlı əsərində vermişdir. Əlvən Çələbi əsərində atası haqqında, onun təxəllüsü haqqında maraqlı məlumatlar verərək belə yazır. O əxlaqı ilə köülləri ovlayan, yaxşılıq etməkdə hər zaman öndə olan biri idi. Allah eşqi (ilahi eşq) ilə yandığına görə Xızır peyğəmbər ona Aşiq adını vermişdi. Əlvən Çələbiyə görə Aşiq Paşa ağıl, kəşif, seyr və kəramət sahibi idi. Hər zaman dilindən hikmət tökülürdü, ilahi elmlərlə aydınlandığından elm, əməl, ağıl və fərasət kimi dörd fəzilətə sahib idi (3, 262-267).

Aşiq Paşa atası Muhlis Paşa kimi dövrün siyasi hadisələrinə qarışmamış, əksinə Osmanlı xanədanına yaxın olmuşdur. Yüksək təhsil görmüş Aşiq Paşa 12000 beytlik “Qəribnamə” adlı təsəvvüfün bütün tərəflərini işləyən bir əsər yazmışdır. Əslində bu əsər ilahi eşqdən daha çox o dövrün sosial həyatını, dini və fəlsəfi düşüncələri ələ almışdır. Aşiq Paşa Xoca Əhməd Yəsəvinin Orta Asiyada ilk dəfə təsəvvüf ədəbini öyrədən “Divani-hikmət” əsəri kimi Anadolu da ilk təsəvvüf ədəbini, təsəvvüf yolunu öyrədən “Qəribnamə” adlı bir əsər yazmışdır. Ona görə də bu əsərdə ağıl, əxlaq, ədəb, təsəvvüf yolu və s. ilahi eşq mövzusunda baxanda daha geniş işlənmişdir. Ancaq buna baxmayaraq “Qəribnamə”yə baxılırsa təsəvvüfün və təkkə ədəbiyyatının ən əsas mövzusu hər şeyi özünə çəkən, cəzb edən ilahi eşqdir.

Aşiq Paşa ilahi eşqə həqiqi eşq deyir və onun tərifi, təsvirini belə verir: həqiqi eşq bizi alıb götürəcək, masuvadan uzaqlaşdıracaq və Allahın üzünü bizə göstərəcək eşqdir.

Kanı ol aşki-hakiki kim bizi

Ala ilte göstere görklü yüzi (3, 98).

Bu eşq ikiliyi aradan qaldıracaq, birlik yaradacaq və birlik olan yerdə də əbədi dirilik olacaq. “Qəribnamə”də ilahi eşqin birlik məsələsi xüsusi olaraq vurğulanır:

Cümle işün yigregi birlik durur

Birlige bitmek bütün erlik durur

Birlige bitenler irdi menzile

İkilikle kimse gelmez hasıla

Kanda kim iki gönül birlikdedür
Göresin bunlar ganı dirlikdedür (2, 182).

Aşiq Paşa eşqi sadə, bəsit bir şey kimi başa düşməyin əleyhinə çıxış edir, çünki ilahi eşq ilə tutuşub yanan əsl aşiqin bir çox işarələri vardır ki, bunlar şairə görə aşağıdakılardır:

Eşq insanın könlünü işğal edər və üzünü saraldar,
Aşiq yeməkdən, içməkdən, yuxudan kəsilər,
Bir yerdə qərar tuta bilməz,
Hara baxsa onu görər,
Onun ağzı ilə danışar və s.

Aşiq Paşaya görə ilahi eşq bir şərbətə bənzər ki, onun qədrini, dadını yalnız içənlər bilir, yəni ilahi eşqi, yalnız aşıqlər bilir. Bu isə təsəvvüfdə sonradan dadmayan bilməz formuluna çevrilmişdir:

Aşığın halın girü aşık bilür
Kim uzun dünde niçə zarı kılur

Kimesne kim içmedü ol şərbeti
Ne bilür kim nedür anun lezzeti

Tanrıdan aşk bir atadur mutlaka
Kime gelse ol bulur ömri-beka

Aşk içinde gizlidür cümle murad
Aık erin sen sanma kaldu na-murad

Aşk içinde görünüdür dost yüzü
Dost yüzün nedür gören bu aşk gözü (3, 98-99).

Sonuncu fikir Aşiq Paşanın ilahi eşq düşüncəsinin bir növü yekunudur. Şairə görə Allahın camalını yalnız eşq gözü görə bilər.

“Qəribnamə” sadə dildə Yunus Əmrə üslubunda yazıldığından xalq kütləsi tərəfindən hər zaman oxunmuş, təsəvvüfün başlıca məsələləri, o cümlədən də ilahi eşq haqqında tutarlı mənbə olmuşdur. Aşiq Paşanın həm şeirlərində, həm də məsnəvilərində ən əsas anlayış ilahi eşqdır. Şairin gəldiyi ümumi qənaətə görə aşiq bilən, məşuq isə bilinəndir. O, bu ikisi arasındakı münasibəti, bağı göstərmək üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə etmişdir. Bu vasitələrdən biri də tənle can, ruhla bədən metaforasıdır. Necə ki, tən cana möhtacdır, aşiq də məşuqa, eşq də tapınılan kulta möhtacdır. Aşiq Paşaya görə ilahi eşq sadəcə insanı deyil, insanı olduğu qədər Tanrını da maraqlandıran bir anlayışdır. Çünki ilahi eşq yalnız Allaha doğru yönəlmişdir.

Aşiq Paşanın “Fəqrnamə”, “Vəsfı-hal”, “Hekayə” kimi əsərləri və qəzəlləri də vardır. O, bir əxlaq, didaktika şairi olsa da həm qəzəllərində, həm də digər əsərlərində eşqdən ilahi bir nemət kimi bəhs etmiş, özünü aşıqlərin getdiyi kamil insan yolunun yolçusu adlandırmışdır. Məsələn “Fəqrnamə” alleqorik məsnəvisində Aşiq Paşa Fəqr

adlı bir quşdan bəhs edir. Şairə görə Tanrı aləmi yaratdıqdan sonra Fərq adlı quşa özünə qalacaq bir yer tapmasını əmr edir. Fəqr öncə ərşi, kürsü, cənnəti, yeri, günəşi dolaşır, sonra Adəmin, İbrahimin, Musanın, İsanın yanına gedir, ancaq onların yanında da qala bilmir və nəhayət özünü varlı ikən fəqir, zənginkən yoxsul bilən, əl fəqri fəxri deyən Hz.Məhəmmədin yanına gəlir və onun yanında qərar tutur. Bu əsərdə Aşiq Paşa fəqir və təvazökar olmayanın həqiqi sevgili ola bilməyəcəyi nəticəsinə gəlir. Aşiq Paşa “Vəsf-i-hal” adlı kiçik məsnəvisində deyir ki, əsl aşiq odur ki, canını eşqə verib nə vəziyyətdə olursa olsun hər zaman öz halına şükr edər. İlahi eşq mövzusu Aşiq Paşanın bizə qədər müxtəlif məcmuə və cönglərdə gəlib çatan yetmişdən çox şeirində də bu və ya digər şəkildə işlənmişdir.

Aşiq Paşada ilahi eşq cəzbə, vəcd olmaqla bərabər həm də bir inandır. Belə ki, şair vəhdəti vücudu vəsf edən şeirlərə sadəcə ilhamla gələn hal kimi baxmır, həm də elmi bir konsepsiya gözü ilə baxır. Onun birlik anlayışı ilahi eşqin əsas fərqləndirici cəhətidir:

Pek bilün kim kanda birlük varısa
Kim kimünle ikiliksüz varısa

Devleti her dü cihan anlardadır
Anların menzilləri canlardadır

Zira birlik Hak Çalap birligidür
İkilik şol asiler dirliğüdür (2, 163).

Burada Aşiq Paşanın eşqin ontoloji izahı ilə tanış oluruq. Şairə görə İlk Varlıq, yəni Allah, bilavasitə aşiq, məşuq və eşqdır. Bir az sadə şəkildə ifadə etmiş olsaq İlk Varlıq, hansı nöqtədən baxılırsa baxılsın eşqin özüdür. Birlik məqamında Yaradanın həm özü, həm də başqa varlıqlar baxımından eşqin həm subyekt, həm də obyekt olduğu görünür. İlahi eşq demək varlıq deməkdirsə, varlıq demək də elə eşq deməkdir. Yəni varlıqların varlıqları ilə eşq bir birilərinin eynidir. O halda bəşəri eşq ilahi eşqin yer üzündəki variantıdır. Allah ruhları bəzmi-ələstdə bir yerə topladığında aşıqlar orada bir birini görüb sevmişlərdir. Ruhlar əslində yarım, nə zaman ki, aşıqlar qovuşurlar o zaman ruhlar tamam forma alır. Ona görə də eşq varlı kasıb, güclü zəif, padşah gəda tanımaz, çünki onların üstündədir. O ölümdən daha güclü olan və ölümü gözə aldırən, candan daha qiymətli, canın fəda edildiyi şeydir. Elə bir bələdir ki, gələndə dərdi, acını, kədəri də özü ilə gətirir. Çarəsi elə bələdan zövq almaq, gəm, kədər içində boğulmaqdır. Şeirlərinə, “Qəribnamə” əsərinə baxdıqda Aşiq Paşanın ilahi eşqdən anladıklarının bunlar olduğu görünür.

Göründüyü kimi Aşiq Paşanın ilahi eşq anlayışı digər şairlərin ilahi eşq konsepsiyasından fərqlənir. Aşiq Paşada ilahi eşq birlik, dirilik və ilahi qüdrətin özüdür. Sonrakı təkkə şairlərinin ilahi eşqə vəhdət anı kimi baxmaları Aşiq Paşa ənənəsini davam etdirmək anlamına gəlir.

Təkkə şeirinin böyük nümayəndələrindən biri də Əlvən Çələbidir. O, 1240-cı ildə Səlcuqlu zülmünə, özbaşnalığına, məzhəb ayrılığına qarşı üsyan çıxaran türkmən

toplumunun axın-axın gələrək ətrafına toplandığı Xorasan ərənlərindən Baba İlyasın soyundan olub Aşiq Əlaəddin Əli Paşanın oğludur. Kırşehirdə doğduğu məlum olsa da hansı ildə anadan olduğu bilinməz. Yüksək təsəvvüf təhsili almış, ərəbcə və farsca öyrənmiş, öz dövrünün məşhur mütəsəvvüf kimi yetişmişdir. Daha sonralar Əlvən Çələbi atası Aşiq Paşanın icazəsi ilə Çoruma Tanunözü bəldəsinə (indiki Məcitözü ilçəsi Əlvənçələbi bəldəsi) gəlmiş, orada yaşamış, fəaliyyət göstərmiş, təkkəsini qurmuş, insanları irşad etmiş və vəfat etdikdən sonra orada da dəfn olunmuşdur. Məzarı bu gün də insanların ziyarət yeridir.

Əlvən Çələbi böyük ehtimalla ulu babasının qurduğu vəfaiyyə təriqətinə mənsub olmuşdur. Əlvən Çələbi öz təkkəsində ilahi eşq, təsəvvüf, seyri süluk haqqında söhbətlər aparmış, fikirlərini əsərlərinə yansıtmışdır. Əlvən Çələbinin əsas əsəri “Mənəkibül kudsyyə fi mənasıbi-ünsyyə” olsa da ətvəri-süluka aid bir əsəri, bir neçə lirik şeiri də vardır. Ancaq bütün əsərlərində eşq mövzusu hər zaman aparıcı olmuşdur. Hətta Əhməd Kabaklı onun əsərlərində ilahi eşqin əsas mövzu olduğunu yazır (5, 357).

Onun ən məşhur əsəri 1358-ci ildə tamamladığı “Mənəkibül kudsyyə fi mənasıbi-ünsyyə” adlı türkcə yazdığı məsnəvisidir. Bu əsər məşhur ələvi şeyxi Dədə Qarkından başlamış Baba İlyas, Muhlis Paşa və başqaları haqqında da geniş məlumat verən mənəkəbidir. Ancaq bu əsərdə şair daha çox atası Aşiq Paşa və onun müasirləri haqqında məlumat vermişdir. Əsər qəzəllərlə, qəsidələrlə, ilahlilərlə bəzədilmiş, ilahi eşqin tərənnümü lirik ricətlərlə təqdim edilmişdir. Onun ilahi eşqə həsr edilmiş ayrıca şeirləri də vardır. Məsələn, bir qəzəldə Əlvən Çələbi ilahi eşqi belə tərənnüm edir:

Bu cümle nesneye aşkdir behane
Behane aşk u hem aşkdir behane

Bu aşk içinde birdür cam u saki
Bu aşk içinde birdür dem u dehane

Bu aşkdir kaili lafzı Enel-haqq
Bu aşkdir kaili Mansuriyane

şəklində davam edən qəzəldə eşqin mahiyyəti, tərif, tərənnümü verilməyə çalışılmışdır. Şairin fikirlərindən də göründüyü kimi ilahi eşq bir vəhdət vadisidir və o vadedə hər şey birdir və hər şeyin yaranma səbəbi eşq olduğu kimi hər şeyin nəticəsi də eşqdır. Bunu bir az fərqli şəkildə eşqin həm ilk aşiq, həm də ilk məşuq olduğu fikrində də görmək mümkündür. İlahi eşq həm də küll halında bütün varlıq aləminin özüdür. Eşq Zətin bir sifətidirsə demək var olmanın da əsas səbəbidir, Əlvən Çələbinin ifadəsi ilə bəhanəsidir.

Əlvən Çələbiyə görə ilahi eşq təsəvvüfün təməli, əsas fikir sistemidir. Təsəvvüfdə qul Allaha yaxınlaşdıqca ilahi eşqin cazibəsinə qapılır, ilahi eşqin içində fəna-fillah olub yenidən bəqa-billah mərtəbəsində canlanır. Eşq aşiqi özünə elə bağlayır ki, eşq aşiqin özü, özü də eşq olur. Əlvən Çələbi şeirlərində belə bir sual qoyur əgər eşq varsa aşiq hardadır, yox aşiq varsa bəs onda eşq hardadır. Demək ki, eşq də, aşiq də bir

olmuş, o da, bu da və ya mənlik sənlik ortadan qalxmışdır, çünki Allah onu eşqin surətində, içini və çölünü də eşqin işığında aydınlatmışdır.

Kamil insan bütövlükdə eşqlə yoğrulmuş varlığa çevrilmişdir. Bu eynilə Məcnunun səhrada olarkən anidən qolundan axan qanı görüb təəcüblənən atasına Məcnunun Leylanın qolundan neşterlə qan alındığını bildirmək üçün dediyi “Biz bir ruhuz iki bədəndə” fikrinə tam uyğun gəlir. Məcnun ikiliyin ortadan qalxdığını belə ifadə edir:

Gər mən mən isəm nədən sən ey yar
Vər sən sən isən nəyəm mən-i zar

O halda hər şeyin sirri, gizli mənası ilahi eşqin içindədir, çünki bütün varlığa, yaradılışa eşq bir bəhanədir. Əlvən Çələbi ilahi eşqi “Mənəkibül kudsiiyə” əsərində belə təqdim edir:

Aşk anı şöyle kendüye almış
Kim bu aşk kendü kendü aşk olmuş

Aşk ise kanı aşıkı-muhtar
Aşık ise kanı bu aşıkı-yar

Aşk u maşuk u aşık ol olmuş
Ol u bu şol ortada ölmüş

Kılmış anı Çalap musavveri-aşk
Zahirin batının münevveri-aşk (3, 272).

Qısaca bu şeirdə şair ilahi eşq dəryasına düşənin zahiri ilə batınının işıqlandığını bildirir. Nəsr əsərindən, təsəvvüf təzkirəsindən və əsasən də şeirlərindən görüldüyü kimi Əlvən Çələbi böyük bir mütəsəvvüf, mütəfəkkir olduğu qədər də böyük bir təsəvvüf şairidir.

ƏDƏBİYYAT

1. A.Azmi Bilgin. Türk tasavvuf edebiyatının mahiyeti. Türkiyat Mecmuası, C 24, Bahar, 2014.
2. Aşık Paşa. Garib-name. Hazırlayan K.Yavuz. İstanbul, TDV Yayınları, 2000.
3. Erkoç Ethem. Aşık Paşa ve oğlu Elvan Çelebi, Çorum, 2006.
4. Günçen Ahmet. İlk Türkçeçilerden Kırşehirli Valiliği Yayınları, 2006.
5. Kabaklı A. Türk Edebiyatı, C.2, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2002.
6. Köprülü M.Fuad. Türk Edebiyatı. Ankara, 2011.

XÜLASƏ

XIV ƏSRİN DİNİ-TƏSƏVVÜFİ ƏDƏBİYYATIN NÜMAYƏNDƏLƏRİ – AŞIQ PAŞA VƏ OĞLU ƏLVAN ÇƏLƏBİ – İSLAM MƏDƏNİYYƏTİ KONTEKSTİNDƏ

Təsəvvüf geniş mənada İslam mədəniyyətinin bütün sahələrində təzahür etdiyindən Türk təsəvvüfü də orijinal ədəbiyyat olaraq ümumtürk mədəniyyətini zənginləşdirmişdir. XIV yüzilin ən böyük təsəvvüf şairi Aşiq Paşadır. Aşiq Paşa ilahi eşq şairi olaraq ilahi eşqi həqiqi eşq adlandırmışdır. Aşiq Paşanın “Qəribnamə” adlı əsəri ilahi eşq haqqında tutarlı mənbədir. Aşiq Paşanın oğlu Əlvan Çələbi də təkkə ədəbiyyatının nümayəndəsidir. Əlvan Çələbiyə görə ilahi eşq təsəvvüf ədəbiyyatının təməli, əsas fikir sistemidir.

SUMMARY

THE REPRESENTATIVES OF 14TH CENTURY RELIGIOUS-SUFİ LITERATURE IN THE CONTEXT OF İSLAMIC CULTURE AŞİQ PASHA AND HIS SON ELVAN CHALABI

Sufism in its general meaning covers all fields of Islamic civilization. Similarly Turkish Sufism as an original literature enriched the whole content of Turkish civilization. The most significant Sufi poet of the 14th century is Ashiq Pasha, who as a poet of divine love, described divine love as the real love. The work of Ashiq Pasha, which is titled "Qaribname" is a solid source on the issue of divine love. His son Elvan Chelebi is a representative of Sufi lodge (tekke) literature. In Elvan Chelebi's view, divine love is the main thematic system of thought for Sufi literature.

РЕЗЮМЕ

ПРЕДСТАВИТЕЛИ РЕЛИГИОЗНО-МИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ – АШУГ ПАША И ЕГО СЫН ЭЛВАН ЧЕЛЕБИ В КОНТЕКСТЕ ИСЛАМСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Мистика в широком смысле проявлялась во всех сферах исламской культуры, поэтому и тюркская мистика, являясь оригинальной литературой, обогатила общетюркскую культуру. Крупнейшим поэтом-мистиком XIV столетия является Ашуг Паша. Воспевая божественную любовь, Ашуг Паша назвал ее истинной любовью. Его произведение «Гарибнамэ» является фундаментальным источником о божественной любви. Сын Ашуга Паши Элван Челеби также входит в число представителей суфистской литературы. Согласно Элвану Челеби божественная любовь является основой мистической литературы, главной системой ее мыслей.

Çара tövsiyə etdi: akad.V.M.Məmmədəliyev